

UVOD

Godine 1356. predao se Trst pod okrilje austrijskih vojvoda, stvorivši time uporište i čvrst izlaz habsburških zemalja na Jadransko more. Mirom u Torinu 8. kolovoza 1381. potvrđeno je stanje određeno Zadarskim mirom iz 1358, s time da je grad Kotor, privremeno zauzet od Venecije tijekom Trećeg mletačkog rata (1378–1381), vraćen hrvatsko-ugarskom kralju Ludoviku I. Anžuvincu (1342–1382). Venecija se također obvezala kralju na plaćanje godišnjeg danka. Priznala je dalmatinskim gradovima, napose Zadru, znatne trgovinske povlastice i time osjetljivo suzila svoj jadranski monopol.

Odredbе mira u Torinu ostale su na snazi gotovo trideset godina unatoč građanskim ratovima koji su oslabili Ugarsku i Hrvatsku poslije Ludovikove smrti. Tijekom toga nestabilnog razdoblja Venecija je strahovala da se na Jadranu ne bi učvrstili hrvatski protukraljevi iz napuljske loze Anžuvinača: Karlo Drački i njegov sin Ladislav, što bi za Mlečane predstavljalo opasnost udruženja hrvatske krune s pomorskom vlašću Napulja. Hrvati su upravo zbog toga i pozivali napuljske Anžuvince očekujući da će oni voditi prohrvatsku jadransku, a ne carsku i njemačku politiku poput kralja Sigismunda, za kojega je Hrvatska imala tek periferno značenje.

Tek kad su u unutarnjim ugarsko-hrvatskim borbama oslabile obje strane, Venecija je 1400. najprije obustavila plaćanje danka po Torinskom ugovoru i zatim opet započela pohod na istočno-jadransku obalu kupnjom preostalog posjeda Ladislava Napuljskog 1409. Poslije dugotrajnih ratova s kraljem i carem Sigismundom uspjela je, iskoristivši careve teškoće u husitskim ratovima i borbama s Turcima, do 1420. prisvojiti dalmatinske gradove i Kotor, ali ne i Dubrovnik, i proširiti svoju vlast na Albaniju i Krf.

Početkom 16. stoljeća, Austrija je posjedovala dva mala dijela obale na Jadranu: potez od Trsta do Soče te onaj između Rijeke i Labina. Budući da je austrijski vladar, rimsko-njemački car, imao velike planove usmjerene prema centralnoj Europi, austrijske pretenzije na Jadran morale su biti skromnije. Novi su odnosi stoga Dubrovnik sve više upućivali na tješnju suradnju s Turcima. Ferdinand I. (1527–1564), kao ugarsko-hrvatski kralj, nastojao je ostvariti pravo na Dubrovnik zajamčeno Višegradskim ugovorom iz 1358. i opetovano

je urgirao plaćanje danka od 500 dukata, kao simbola svoje suverenosti. Dubrovčani su se jednostavno oglušili, jer Ferdinand nije imao nikakve protuteže kojom bi mogao zatomiti njihov strah da se tim činom ne zamjere Turcima.

Tijekom 16. i početkom 17. stoljeća postojale su dvije dubrovačke struje: prva, koja je zagovarala oslanjanje na Tursku i njezinu saveznicu Francusku, i druga koja se oslanjala na habsburške krunovine Španjolsku i Austriju. Ova posljednja stranka, koju je najodličnije predstavljao Marin Zamanja (1480–1548), dala je i poznate zavjerenike, braću Bučinčić.¹ Senator Miho Bučinčić optužen je da je tajno obavještavao Ferdinanda I. o prilikama u Turskoj, pa je bio zatvoren. Pobjegao je 1532. u Ferdinandove zemlje. Kralj ga je smjestio u kranjskoj Gradiški, nadomak moru. Mihi se domalo pridružio njegov brat Pavao Bučinić, te njihovi sinovi.

Tijekom navedenog desetljeća Bučinčići su vodili upornu akciju protiv Dubrovačke Republike, nastojeći u prvom redu osvojiti za Ferdinanda poluotok Pelješac. Ferdinand je čak tražio od hrvatskog bana Nikole Zrinskog da pomogne njihovu akciju. Ova afera, koja je Dubrovnik stajala mnogo truda i diplomatskih koraka, osobito kod cara Karla V. (1519–1556), brata Ferdinandova, završila je 1556. sporazumom između Republike i Ferdinanda, u korist nasljednika tada već pokojne braće.²

Tijekom 16. stoljeća zamrli su odnosi Dubrovnika sa Srednjom Europom koja je u to vrijeme ekonomski zaostala u usporedbi s Napuljem, Španjolskom i ostalim mediteranskim krajevima u kojima je već prevladala kapitalistička ekonomija i živi trgovački promet, dok se srednjoeuropska privreda još uvijek kretala u granicama slabo produktivnog feudalizma. S druge strane Dubrovnik nije imao mogućnosti trgovati sa Srednjom Europom i s ono malo proizvoda što bi Republiku moglo zanimati. Promet sa sjevernim Jadranom držali su u svojim rukama Mleci navraćajući svoju trgovinu uglavnom preko Venecije. Na taj je način Dubrovnik čitavim licem bio okrenut prema jugu. Trebat će gotovo dva stoljeća nakon pada Podunavlja 1526. da se za vrijeme Velikog rata (1683–1699) Dubrovnik počne obazirati i na drugu stranu.

Poraz turske vojske kod Siska 1593. odjeknuo je među našim narodom pod turskom vlašću u Hercegovini, postavivši pitanje njihova ustanka protiv Turaka. Papa Klement VIII. (1592–1605) radio je za vrijeme Dugog rata (1593–1606) na širokom pokretu za oslobođenje kršćanskog svijeta od Turaka, u čemu su ga podržavale Austrija i Španjolska. Papin plan uputile su habsburške saveznice prema Europi, osobito prema Veneciji, da ga podrži pri čemu se računalo na ustanak balkanskih kršćana pod osmanskom vlašću. Veliku ulogu u svemu tome imao je dubrovački franjevac Dominik Andrijašević, koji je 1596.

¹ Podaci o zavjeri dubrovačkih plemića Bučinčića nalaze se u raspravi J. Tadića, *O Marinu Zamanji, Dubrovački portreti*, Beograd 1948; J. Radonić, *Dubrovačka akta i povelje*, II/2, 37.

² V. Koščak, »Dubrovačka Republika prema Rijeci Senjskoj do osnutka konzulata«, »Dubrovačko pomorstvo« (1952), *Haus* 351–356.

godine otišao u Prag caru Rudolfu II. (1576–1612) i prenio mu uvjerenje da su svi hercegovački glavari, kao i nikšički vojvoda Grdan, spremni na sve, da oslobode Hercegovinu od Turaka.³ Ostali svećenici podupirali su narod u njihovom oslobodilačkom duhu, a nadvojvoda Ferdinand I. podržavao je hercegovačkoga zavjerenika Damjana Ljubibratića da i dalje s brižnom marljivošću nastavi rad »na tako važnom poslu«.⁴

Po dokumentima Dubrovačkog arhiva, u to vrijeme se i u Gradu govorilo o kršćanskom savezu. Očekivao se prodor saveznika u Hercegovinu preko dubrovačkog područja. Plan je zastao na kratkotrajnom zauzeću Klisa 1596. od strane uskoka, što ipak nije uspjelo potaknuti ulazak Venecije u rat na savezničkoj strani. Zavjera vlastele Rastića i Đorđića (1611–1612) trebala je pripremiti prijelaz savezničkih vojski: Pape, španjolskog kralja Filipa III., austrijskog nadvojvode Ferdinanda i savojskog vojvode Emanuela I. na dubrovački teritorij kako bi oslobodili Bosnu i Hercegovinu. U tu svrhu zavjerenici su u nekoliko navrata putovali u Ferdinandove zemlje. Međutim, saveznici se nisu mogli složiti, a Dubrovčani su kao i uvijek u strahu pred Turcima, aferu energično likvidirali.⁵

Zapisi o vanjsko-političkim koracima dubrovačke Vlade tih su godina puni pritužaba na djelatnost uskoka, upravljenih uglavnom na nadvojvodin dvor u Grazu. Međutim, poslije 1614. tužbama i intervencijama protiv uskoka više nema traga. Dapače, očigledno je veliko prijateljstvo s visokim austrijskim državnicima. Štoviše, Dubrovčani su se u Uskočkom ratu (1615–1617) otvoreno stavili na stranu Austrije, protiv Mlečana, pomažući španjolsku flotu koja je išla u pomoć uskokima. To je pomutilo i onako uvijek nestalne mletačko-dubrovačke odnose.⁶

Iako su spomenute afere, i ona Bučinčića i ova Rastića, ostale bez posljedica, one dokazuju da i u doba najveće turske ekspanzije u Dubrovniku nije nestalo osjećaja političke povezanosti sa zemljama srednjoeuropskoga habsburškog vladanja koje su izdržavale najteži teret u borbi protiv Turaka. Premda su u to vrijeme sasvim oskudne stalne veze koje bi mogle biti baza političkih i diplomatskih odnosa, taj se osjećaj solidarnosti nije dao zatomiti, što se uostalom ogleda i u tadašnjoj dubrovačkoj književnosti.⁷

Madridski mir (1617) kojim je završio Uskočki rat, nije riješio pitanje slobode mora na Jadranu. Ipak, jasno je pokazao da je vrijeme mletačkoga monopola prošlo. Na Jadransko more počinje prodirati Austrija, kojoj je tim lakše,

³ J. Radonić, *Dubrovačka akta i povelje*, Beograd 1939, 156–157.

⁴ Vidi D. Fališevac, *Kaliopin vrt*, Split, 1997, 80; R. Bogišić, »Antun Sasin 'Razboji od Turaka'«, *Sisačka bitka 1593.*, Zagreb–Sisak 1994, 227–238.

⁵ Vidi J. Radonić, *Dubrovačka akta i povelje*, III/1, Beograd 1939; B. Cvjetković, *Dubrovačka diplomacija*, Dubrovnik 1923, 115, 116.

⁶ *Lettere et commissioni*. sv. 11, 19. IV., 1614.

⁷ Vidi oveći spjev Antuna Sasina u povodu turskog poraza kod Siska (1593) posvećen »Prisvijetlom vlastelinu Đivu Sima Bunića«, *Stari pisci hrvatski knj. XVI*, Zagreb 1888, 173.

jer je nakon Žitvanskog mira (1606), zadugo oslobođena od pritiska Turske, koja je oslabljena kao ekspanzivna sila. Stoga, poslije stogodišnjeg mirovanja, Austrija početkom 17. stoljeća ponovno podiže svoje aktivnosti u dvije jadranske luke, Trstu i Rijeci.

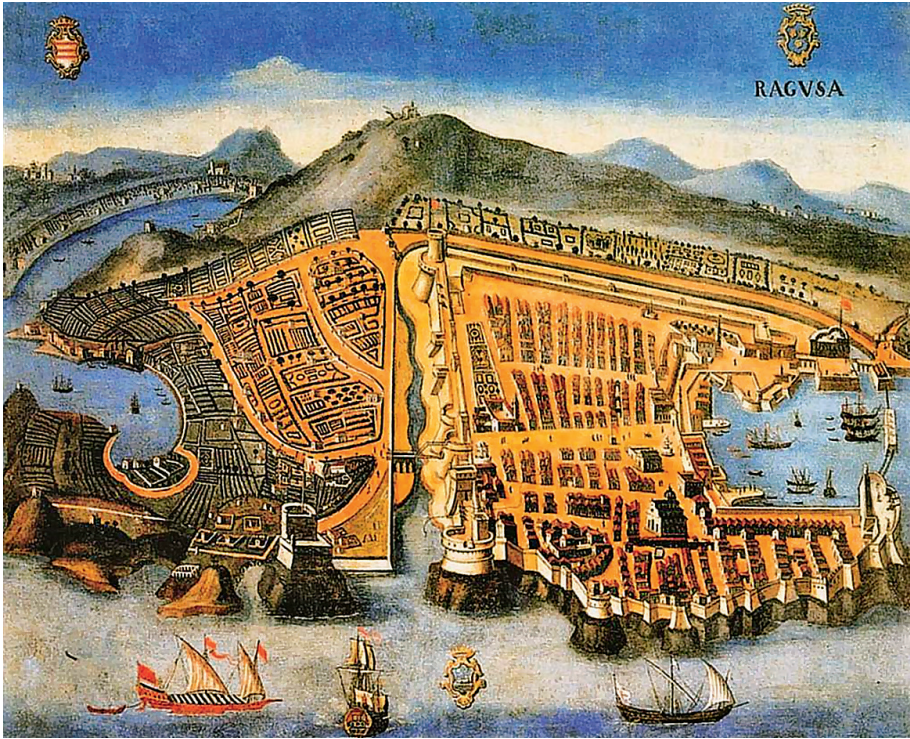
Tako je Austrija došla u sukob ne samo s Venecijom, nego i s Hrvatskim primorjem koje se nalazilo u rukama grofova Zrinskih, najjačih velikaša Hrvatske i nositelja hrvatskog bunta. Zrinski su kao feudalne velmože i hrvatski banovi nastojali prednosti obale zadržati u svojim rukama, te spriječiti daljnje širenje centralističke vlasti na tom važnom predjelu. U svom su otporu našli prirodnog saveznika u Veneciji. Još prije Uskočkog rata, u razdoblju od 1604. do 1613, Venecija je otvorila veliki promet sa Zrinskim u luci Bakar, ugrozivši opstanak susjedne Rijeke. U tom sukobu, u kome se kao glavni akteri javljaju Nikola Zrinski i nadvojvoda Ferdinand, učesće uzimaju i uskoci, koji sudjeluju na strani Rijeke, te plijene lađe koje trguju s Bakrom. Poslije rata bakarska je luka ponovno centar velikog prometa na štetu Rijeke. Suparništvo hrvatskog i austrijskog primorja trajat će sve do zrinsko-frankopanske tragedije 1671.⁸

U takvoj međunarodnoj konstelaciji dubrovačka trgovina s Balkanom slabi. Sve je izraženije opadanje turske moći. Veliko doba mediteranskih trgovačkih republika je prošlo. Vršu se premještanje glavnih prometnih arterija na Atlantik. Dubrovčani se povlače iz Srbije i Beograda. Dubrovački arhivski dokumenti gotovo prestaju govoriti o njihovim balkanskim trgovačkim kolonijama. Mijenja se pravac trgovine, koja se do tada kretala iz Dubrovnika preko Sarajeva i Beograda za Podunavlje i obratno. U 18. stoljeću dubrovačka će veza s Podunavljem ići preko Rijeke, Karlovca, te Kupom i Savom.

Turska je potpuno malaksala, a na njenim granicama podiže se Austrija, kao nasljednica prostranih oslobođenih područja. Srednjoeuropski krajevi habsburškog vladanja jačaju i ekonomski. S jedne strane feudalna gospoda nastoje da svoj monopol, stvoren u uvjetima prirodne ekonomije, iskoriste za sve veću proizvodnju i tržišnu razmjenu. S druge strane građanstvo jača ekonomski potencijal države usvajajući nove načine proizvodnje u nezemljišnim gospodarskim sektorima.

Car je i kralj Leopold I. (1657–1705) kao uvjereni merkantilist prvi počeo provoditi svjesnu ekonomsku politiku pozivajući u zemlju holandske i druge trgovce, osnivajući trgovačke kompanije i manufakturna poduzeća kao simbole pobjede novih gospodarskih snaga nad feudalnom autarkijom. Kao apsolutni monarh nastojao je centralizirati državu. Zato iskorjenjuje hrvatske dinaste Zrinske i Frankopane. Tako je Hrvatska, doživjevši jednu od najvećih tragedija u svojoj povijesti, samo četiri godine poslije tragičnoga dubrovačkog potresa, izbačena kao partner s Jadrana sve do suvremenog doba.

⁸ V. Koščak, »Dubrovačka Republika prema Rijeci Senjskoj do osnutka konzulata«, *Dubrovačko pomorstvo* (1952), 354–355.

Zebedeo Piccini, *Dubrovnik prije velike trešnje* (1860–1870), ulje na platnu

Dubrovačka je Republika budnim okom pratila veliko napredovanje Austrije u svim pravcima, pogotovo na Jadranu. Republika je sve češće slala svoje poslanike i diplomate na carski dvor. Početkom 1684, nakon osmanskog poraza kod Beča, Venecija je službeno pristupila u protutursku ligu sa starijim pretenzijama protiv Dubrovnika. Kako je Republika ostala osamljena između nemoćne Turske i pohlepne Venecije, a u pretpostavci da će carske trupe brzo osvanuti na njenim granicama, 20. kolovoza 1684. preko poslanika Rafa Vladislava Gučetića obnovila je u Beču Višegradski ugovor sklanjajući se pod staru zaštitu ugarsko-hrvatske krune. Došlo je vrijeme koje je proreкао car i kralj Ferdinand I. naglasivši »da će Dubrovčani još tražiti zaštitu njegove krune.«⁹ Na taj je način i formalno završen proces preorijentacije dubrovačke politike, koji je započeo negdje sredinom 17. stoljeća. Pored mnogih nagomilanih problema, Republika je napravila novi obrat u svojoj povijesti, kojeg će dograđivati sve do kraja postojanja.

⁹ Ibid, 357.

Stoljeće omeđeno Žitvanskim (1606) i Karlovačkim (1699) mirovnim ugovorima pokazalo se kao doba mira i odahnuća od silnog osmanskoga pritiska iz prethodnog stoljeća. Na europskoj strani prikupljanje, a na turskoj malaksanje snaga koje će dovesti do istjerivanja osmanske sile iz podunavskog bazena i njenoga daljnjeg slabljenja. S druge strane, Venecija je zapletena u dugotrajne, uglavnom nesretne turske ratove: Kandijski (1645–1669) i Morejski (1684–1699). Uz to su sve očiti znakovi njene staračke nemoći da zadržati pomorski monopol na sjevernom Jadranu. Polako, ali stalno uzmiče pred Austrijom koja će 1717. i službeno proklamirati slobodu mora. Jedinstveno teritorijalno područje srednjoeuropskoga habsburškog vladanja ekonomski jača, što se prema van izražava u prodoru na Balkan i Mediteran.

Kako je Dubrovačka Republika, osobito poslije potresa, ekonomski oslabila, imala je sve više poteškoća održati se na površini međunarodnih zbivanja. Njena glavna zaštitnica, Španjolska, već je od Tridesetogodišnjeg rata europska sila drugog reda. Doskora, kada 1700. Habsburgovci odu sa španjolskog prijestolja, pirinejska će država sasvim izgubiti interes za malu jadransku Republiku. S druge strane Francuska, saveznica Turske, zadobivši u Osmanskom Carstvu položaj najpovlaštenije nacije, na svakom je koraku onemogućavala mediteranske trgovačke republike, uključujući i Dubrovnik. Pariz je pripremao čas kada će ih na razmeđu 18. i 19. stoljeća posve zbrisati sa zemljopisne karte.

Tako je mediteranska zajednica pomalo počela pucati, a dijelovi njezina kružnog lanca lomili su se uključujući se u nove sustave koji su se rađali u zaletu. Tisućugodišnja, ekonomski i kulturno izgrađena mediteranska cjelina, iščezavala je u krupnim kompleksima ojačalih država i nacionalnih formacija. Tako je i Dubrovnik na razmeđu 17. i 18. stoljeća sve više ulazio u zonu srednjoeuropskog sklopa gubeći svoje posebnosti s ekonomskog i s političkog gledišta.